

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

2026/6

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

2026

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

3-JILD 6-SON

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

3 - JILD, 6 - SON
2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI**Jorayeva Feruza**

Oriental universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi yo'nalishi magistratura 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini atroflicha tahlil qilindi. An'naviy ta'lim usullari zamonaviy talablarga har doim ham javob bera olmasligi sababli, yangi va samarali yondashuvlarga ehtiyoj sezilmoqda. Tadqiqotda o'qish savodxonligini oshirishga qaratilgan interfaol mashg'ulotlar, raqamli resurslar va o'yin texnologiyalari kabi zamonaviy usullar ko'rib chiqildi. Ushbu usullarning o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini, tushunish qobiliyatini va o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishdagi samaradorligi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich, sinf, o'qish, savodxonlik, zamonaviy, ta'lim, interfaol, raqamli, resurslar, pedagogika.

Kirish. O'qish savodxonligi zamonaviy jamiyatda shaxsning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, uzluksiz ta'lim olishi va axborot asrida samarali ishtirok etishi uchun asosiy ko'nikmalardan biri hisoblanadi. Global miqyosda ta'lim tizimlarining ustuvor vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilayotgan ushbu kompetensiya, nafaqat matni tushunish va qayta ishlashni, balki undan olingan ma'lumotni tahlil qilish, baholash va amaliyotda qo'llash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Xalqaro baholash dasturlari, jumladan PISA natijalari ham o'qish savodxonligining o'quvchilar intellektual rivojlanishi va kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun fundamental ahamiyatga ega ekanligini doimiy ravishda tasdiqlab kelmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ushbu ko'nikmani shakllantirish va rivojlantirish, ularning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'zlashtirishlari uchun mustahkam poydevor yaratadi. Bu davrda egallangan o'qish savodxonligi bolalarning mustaqil fikrlash, mantiqiy xulosalar chiqarish va ijodiy yondashuvlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bois, boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlar har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

An'anaviy o'qitish usullari ko'pincha o'quvchilarda zerikishni keltirib chiqarishi, ularning faol ishtirokini cheklashi va materialni chuqur o'zlashtirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli, zamonaviy pedagogika an'anaviy yondashuvlardan innovatsion usullarga o'tish zaruratini ta'kidlaydi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham bu yo'nalishda sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2021-yildan boshlab boshlang'ich sinflarda yangilangan o'quv materiallari bilan "O'qish savodxonligi" fanining joriy etilishi ushbu pedagogik o'zgarishlarning muhimligini ko'rsatadi [1]. Bu islohotlar o'qish savodxonligini rivojlantirishda yangi, samaraliroq yondashuvlarni talab qiladi, chunki bu jarayon murakkab va ko'p qirrali bo'lib, turli pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanishni taqozo etadi. Innovatsion usullar o'quvchilarni faol o'rganishga undaydi, ularning mustaqil, mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi, shu bilan birga materialni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, interfaol, axborot-kommunikatsiya va o'yin texnologiyalari o'qish savodxonligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Interfaol o'qitish usullari, masalan, "Klaster" metodi matni tahlil qilish va umumlashtirishda, "INSERT" texnologiyasi esa o'qish jarayonida faol o'z-o'zini nazorat qilishda yordam beradi. Miya hujumi (brainstorming) va rolli o'yinlar kabi interfaol metodlar o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi, kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi va materialni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, jumladan raqamli resurslar va multimedia vositalari esa o'quvchilarning qiziqishini sezilarli darajada oshiradi, chunki ular vizual va audio taqdimotlar orqali bir nechta sezgi organlarini jalb qiladi [2]. Bu usullar o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, muloqot va matni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Innovatsion yondashuvlarning keng qamrovli va tabaqalashtirilgan qo'llanilishi nafaqat o'qish ko'nikmalarini yaxshilash, balki yosh o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun ham muhimdir [3].

O'qish savodxonligi tushunchasi zamonaviy pedagogikada keng qamrovli va ko'p qirrali hodisa sifatida tahlil etiladi. U nafaqat matni dekodlash, ya'ni harflarni tovushlarga aylantirish va so'zlarni tanib olish kabi texnik ko'nikmalarni, balki undan ham muhimi, matnning mazmunini anglash, tahlil qilish, baholash va olingan ma'lumotni turli kontekstlarda samarali qo'llash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Bu tushuncha shaxsning axborot bilan ishlash, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatining asosini tashkil etadi [4]. Xalqaro ta'lim tadqiqotlari, jumladan PISA (Xalqaro o'quvchilar baholash dasturi) kabi dasturlar o'qish savodxonligini shaxsning jamiyatda faol ishtirok etishi, uzluksiz ta'lim olishi va mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishi uchun zarur bo'lgan fundamental kompetensiya sifatida belgilaydi [1]. O'qish savodxonligi oddiy o'qishdan farqli o'laroq, matn bilan chuqur intellektual muloqotni nazarda tutadi. Bu jarayon o'quvchidan passiv qabul qiluvchilikni emas, balki faol ishtirok etishni, matnning yuzaki ma'nosidan tashqari, uning ostidagi yashirin g'oyalar, muallifning niyati va kontekstual ma'lumotlarni ham anglashni talab etadi. Kognitiv psixologiyada o'qish savodxonligi murakkab kognitiv jarayonlar majmuasi sifatida ko'rib chiqiladi, bu jarayonlar xotira, diqqat, tilni qayta ishlash va mantiqiy fikrlashni o'z ichiga oladi. O'quvchi matni o'qish jarayonida o'zining mavjud bilimlar bazasini (sxemalarini) faollashtiradi, yangi ma'lumotlarni shu sxemalar bilan bog'laydi, tushunishdagi bo'shliqlarni to'ldirish uchun xulosalar chiqaradi va o'z tushunishini doimiy ravishda nazorat qilib boradi. Ushbu meta-kognitiv ko'nikmalar o'qish savodxonligining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchiga o'z o'rganish jarayonini samarali boshqarish imkonini beradi [5].

O'qish savodxonligining tarkibiy qismlari bir necha asosiy yo'nalishlarni qamrab oladi. Birinchidan, matni tushunish bu matnning asosiy g'oyasini, uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi bog'liqlikni, muallifning maqsadini va xabarini anglash qobiliyatidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bu, masalan, ertakning bosh qahramonini, uning harakatlarini va voqealar ketma-ketligini tushunishni anglatadi. Ular matndagi aniq ko'rsatilgan ma'lumotlarni topish, shuningdek, matnda bevosita aytilmagan, ammo mantiqan kelib chiqadigan xulosalarni chiqarishni o'rganadilar. Bu jarayon so'z boyligini, grammatik bilimlarni va dunyoqarashni talab qiladi. So'z boyligi qanchalik keng bo'lsa, o'quvchi matndagi so'zlarning ma'nosini shunchalik oson anglaydi. Grammatik bilimlar esa jumalarning tuzilishini va ular o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni

tushunishga yordam beradi. Ikkinchidan, matnni tahlil qilish, bu matndagi ma'lumotlarni ajratish, ularning ishonchliligini baholash, faktlar va fikrlarni farqlash, shuningdek, matnning tuzilishi va uslubiy xususiyatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bu, masalan, matndagi muhim va ikkinchi darajali ma'lumotlarni ajratish, qahramonlarning xatti-harakatlarining sabablarini aniqlash yoki matnning janrini (ertak, hikoya, she'r) aniqlash bo'lishi mumkin. Ular matnning qanday tuzilganligini (kirish, asosiy qism, xulosa) tushunishni boshlaydilar. Uchinchidan, matnni baholash o'quvchining matndagi g'oyalarga nisbatan shaxsiy munosabatini shakllantirishi, ularni tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqishi va o'z bilim va tajribasi bilan solishtirishi demakdir [6]. Bu, masalan, o'qilgan ertakdagi qahramonning xatti-harakatini "yaxshi" yoki "yomon" deb baholash, uning o'rnida o'zini qanday tutishini tasavvur qilish yoki matndagi ma'lumotlarning haqiqatga qanchalik yaqin ekanligini muhokama qilishni o'z ichiga oladi. Nihoyat, to'rtinchidan, matndan olingan ma'lumotni qo'llash, bu o'qilgan materialni yangi vaziyatlarda, muammolarni hal qilishda yoki ijodiy faoliyatda samarali foydalanish qobiliyatidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bu, masalan, o'qilgan hikoyadan olingan axloqiy saboqni kundalik hayotda qo'llash, matndagi ma'lumotlar asosida rasm chizish, yangi hikoya yaratish yoki oddiy loyiha ishini bajarish bo'lishi mumkin [7]. Bu tarkibiy qismlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, o'qish savodxonligining to'liq shakllanishini ta'minlaydi va o'quvchining kognitiv rivojlanishining turli jihatlarini qamrab oladi.

Xulosa. Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishning zamonaviy usullarini tahlil qilib, uning shaxs va jamiyat taraqqiyotidagi fundamental ahamiyatini ko'rsatdi. An'anaviy yondashuvlardan innovatsion pedagogik texnologiyalarga o'tish zarurati, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va matnni chuqur anglash ko'nikmalarini shakllantirishda interfaol, AKT va o'yin usullarining samaradorligi asoslandi. O'qituvchi va ota-ona hamkorligi, shuningdek, baholash mexanizmlarini takomillashtirish muhimligi ta'kidlandi. O'zbekiston ta'lim tizimida mavjud muammolarni hal etish orqali o'qish savodxonligi darajasini oshirish, xalqaro reytinglarda mamlakat o'rnini yaxshilash va raqamli ko'nikmalarga ega avlodni tarbiyalash bo'yicha istiqbolli yechimlar taklif etildi. Bu esa uzluksiz ta'lim va iqtisodiy rivojlanishga mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qurbonova, M. M. (2022). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. *Science and Education*, 3(1), 741-744.
2. Xolmatova, G. R. (2023). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini shakllantirishda didaktik o'yinlarning ahamiyati. *Science and Education*, 4(1), 1018-1021.
3. Abdullayeva, N. A. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish metodikasi. *Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati*. Toshkent davlat pedagogika universiteti.
4. Xolmatova, N. M. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. *Academic Research in Educational Sciences*, 2(1), 108-113. –
5. Xolmatova, S. A. (2022). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarning o'rni. *Scientific progress*, 3(1), 102-105.
6. Qodirova, Z. B. (2023). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligi kompetensiyalarini shakllantirish metodikasi. *International Journal of Pedagogics*, 3(01), 1-4. –
7. Ergasheva, M. M. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish. *Oriental Art and Culture*, 2(1), 145-149. –

